

גירסאות הראשונים 'תינוקות' או 'תינוקת'

בגמרא במסכת כתובות (ה.) איתא: ותנא דבי מנשיא, משדכין על התינוקת ליארס בשבת, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. כך גם איתא בגמרא בשבת (קנ.): ותנא דבי מנשה, משדכין על התינוקות ליארס בשבת ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות.

וברמב"ם (שבת פכ"ד ה"ה) העתיק להלכה: ומשדכין על התינוקת ליארס ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. ובשו"ע (או"ח סימן שו ס"ו) כתב: ולשדך התינוק ליארס וללמדו ספר או אומנות. וכתב המשנה ברורה (ס"ק כ"ט) צריך לומר 'התינוקת', ובשער הציון (ס"ק כט) ציין 'גמרא'. ולכאורה כוונתו לדברי הגמרא בכתובות שם איתא להדיא 'תינוקת', משא"כ בגמרא בשבת שכתוב רק 'תינוקות' הרי לשון זו כוללת בין תינוקת ובין תינוק, שכן רבים של 'תינוק' אף הוא 'תינוקות' בכמה מקומות בש"ס.

ויעויין עוד במאירי (כתובות שם) שנראה שגרס גם בדברי הגמרא בכתובות 'תינוקות' ואם כן לכאורה אין מיעוט לתינוק. ומה שחילקה הגמרא וכתבה לשון 'תינוקות' על אירוסין, ולשון 'תינוק' על לימוד בספר - פשוט שהוא משום שלימוד תורה אינו שייך באשה אלא רק בבן, ולכן הדגישה הגמרא שרק בתינוק שייך ענין זה של 'ללמדו ספר'. והערה זו יש להעיר גם על לשון הפייטן בזמר 'מה ידידות' שכתב 'הרהורים מותרים ולשדך הבנות, ותינוק ללמדו ספר למנצח בנגינות', הרי שהזכיר שידוכי הבנות דוקא ולא הבנים.

ביאורי הגראי"ל שטיינמן והגר"א גרבוז בטעם ששידוכים בבנות דוקא

ומרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל (זמירות שבת אילת השחר) ביאר שהזכיר הפייט בנים ולא בנות, לפי שבנות קטנות הם ברשות האב לקדשם, משא"כ בנים קטנים אינם ברשות האב לקדשם. וזאת אפילו להסוברים דאין זה דרך זנות להשיא קטן. גם בשיעורים במסכת כתובות לרבי איתמר גרבוז שליט"א עמד על לשון הגמרא ודקדוק המשנ"ב בדברי השו"ע, וכתב בדרך אפשר שכוונת המשנה ברורה שבקטן לא שייך לשדכו, ורק בבת תינוקת שייך אירוסין, שהאב מקדש את בתו קטנה. ועוד הציע לפרש שבאמת יש טעם להתיר רק לאביו של כלה לפסוק בשבת ולא לאביו של חתן, אלא שהניח הדבר בצ"ב ולא נתן טעם לדבר.

ויש שהביא (הרב אפרים ש. זייבלד, מוסף שב"ק, תולדות תשס"ז, עמוד 25) שפעם היה מי שבא לדבר בלימוד עם רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל והציע לפניו את דברי הגמרא בשבת, תנא דבי מנשה משדכין על התינוקות ליארס בשבת, והעיר מלשון הרמב"ם שם שדקדק לומר משדכין על התינוקת ליארס, ורצה אותו אחד לומר שדעת הרמב"ם שתינוקת דוקא ולא תינוק.

ומצא סמך לכך מזמר 'מה ידידות' ששם כתוב 'ולשדך הבנות ותינוק ללמדו ספר', הרי מבואר כדעת הרמב"ם ששידוכין היינו בבנות דוקא. אמנם האבן האזל אמר לו שהגירסא הנכונה ברמב"ם היא 'תינוקות', ומה שהפייט אמר בלשונו 'בנות' הוא כדי להשלים החריזה עם סיום הבית הקודם 'חשבונות', וסיום הבית שאחריו 'בנגינות'.

ואמנם כל המו"מ הוא פלא גדול, שהרי גירסת הגמרא בכתובות היא 'תינוקת', וא"כ יש לומר שהרמב"ם נקט לשון הגמרא בכתובות. ואם יש לדקדק הלא יש לדקדק כן מהגמרא עצמה ולא מהרמב"ם. וגם מה שאמר הגרא"ז שהגירסא ברמב"ם היא 'תינוקות' צ"ב מדברי הגמרא בכתובות, ואולי כוונתו להגיה גם בדברי הגמרא וכדמשמע מגירסת המאירי.

עדות מהגרי"ז שהכריח שמותר לשדך אף הבנים שאל"כ עם מי ישתדכו הבנות

ובשיעורים מהגר"א גרבוז הביא בשם הגרא"ז שששאל אם מותר לשדך אף את הבנים, ואמר שאם משדכים בנות ע"כ שאף את הבנים משדכים כי איך שייך זה בלא זה, וכתב להעיר על כך מדברי המשנה ברורה שמשמע קצת שתינוקת דוקא ולא תינוק, אם כי יש להבין באמת מה טעם יש לחלק ביניהם.

ועדות כזו מובאת בשיעורי משמר הלוי (ערכין יד.) בשם מרן הגרי"ז: הגרי"ז הקדוש זיע"א שאל ששאל פעם בבדיחותא את בניו על האמור בזמירות לליל שבת: 'הרהורים מותרים ולשדך הבנות', ושאל הגרי"ז, ומה עם הבנים? האם מותר לשדך את הבנים בשבת? הם כמובן נדהמו מהשאלה, אך הגרי"ז השיב על אתר: אם תמצי לומר שהבנות דוקא ולא הבנים, אם כן עם מי הן ישתדכו. והוסיף שם: ואם תאמר למה באמת נקט הפייטן 'בנות' ולא 'בנים'? התשובה פשוטה: בגלל החרוז! וכן מוצאים אנו בזמירות ליום שבת: "השומר שבת הבן עם הבת - לקל ירצון כמנחה על מחבת", ולכאורה למה דוקא 'מחבת' ולא 'מרחשת' או 'מאפה תנור'. אך גם כאן התשובה: בגלל החרוז, עכ"ד. [ואולי ט"ס נפל בשיעורים שם וצ"ל הגרי"ז ולא הגרא"ז, שהרי הגרא"ז דרך אחרת לו בענין כפי שהובא לעיל].

ואמנם עיקר הערת הגרי"ז שאיך שייך לשדך הבנות אם אבי הבן אסור לשדך הבנים, הרי מתוך דברי הגר"א גרבוז היה מקום ליישב, שאכן רק אבי הבת מותר לפסוק בשבת ואבי הבת יכול להרהר בדבריו אם ניחא ליה בכך אך באמת לא יוכל לפסוק בעצמו רק לאחר השבת. גם בסידור היעב"ץ ביאר שלשדך הבנות היינו פסיקת נדוניה, וזה שייך לכאורה באבי הבת דוקא.

ולשדך
הבנות'
או גם
הבנים

יום שני יב תמוז
כתובות דף ה

האם יש מצוה בשידוכי הבן ואם יש רבנות בהיתר לשדך הבת דוקא

גם בספר אמרי גדליה העיר מפני מה שנה התנא תינוקת דווקא, הלא אף שמצוה להשיא בתו, מצוה נמי יש להשיא בנו, ככתוב "וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים". וכמבואר בגמרא בקידושין (כט.) במצוות הבן המוטלות על האב: למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות. וכשם שהגמרא מתירה ללמדו אומנות בשבת, וכתב רש"י הטעם: מצוה הוא דכתיב (קהלת ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת, למוד אומנות שתחיה הימנו עם התורה. ואמרינן בקידושין שאביו חייב ללמדו אומנות. כך יש להתיר לשדך הבנים מאותו טעם ממש שאביו חייב להשיאו.

ואפשר לדחוק ולומר שהרי רש"י לא סגי ליה במה שחייב ללמדו אומנות, רק הקדים רש"י וביאר את הטעם דהוי מצוה מקרא דראה חיים עם אשה אשר אהבת, ורק הוסיף רש"י שמצוה זו מוטלת על אביו שחייב ללמדו אומנות. ולפי זה יש לומר שזה שייך רק באומנות שמלמדו כשהוא קטן ואינו ברשות עצמו, משא"כ קידושין שהרי אין האב משיא את בנו, וע"כ שהחיוב המוטל עליו להשיאו אשה היינו אחר שהגדיל ויכול לשאת בעצמו, ואפילו אם מדבר בשידוכיו גם בקטנותו, אבל אין זה אלא רק חובת האב שיוכל הבן לקיים את מצוות עצמו המוטלת עליו לכשיגדיל, ואם כן יש לומר שאין זו מצוות האב עד שיהיה מותר לו לדבר בזה בשבת. אך באמת דוחק לחלק בדבר זה, כי מאחר והיא חובה המוטלת עליו לדאוג למצוות בנו - בפשטות אין זה בכלל 'ממצוא חפצין' והרי זה בכלל 'חפצי שמים' המותרים. ואם כן קשה מדוע נקטה הגמרא תינוקת דוקא ולא תינוק.

וכתב ליישב שאכן אין כוונת הגמרא להפקיע מהיתר שידוכין לתינוק בשבת, רק אדרבה נקטה הגמרא רבנות שאפילו תינוקת מותר ליארס בשבת. דהיינו שהיה הוה אמינא שכיון שהאב בעצמו הוא המקדש, אם כן היה מקום לאסור עליו שישדך בדרך שאסור לו לקדש בתו בשבת, וקמ"ל שמכל מקום השידוכים עצמם יש בהם מצוה ואין בהם גזירת מקח וממכר ומותר לעסוק בהם בשבת. אבל בבנו שכלל אינו המקדש אלא רק כשדכן בעלמא שמשפיע עליו לארס אשה, בזה פשיטא טפי שמותר לעשות כן בשבת. אמנם יש להעיר שהרי אפשר היה לגמרא לנקוט כלשונה בשבת 'תינוקות' ולכלול הכל, ומדוע נקטה 'תינוקת' דוקא שמשמע דוקא למעט תינוק. וקל יותר לומר שכיון שנקטה הגמרא 'תינוק' לגבי 'ללמדו ספר' לכן נקטה 'תינוקת' לגבי אירוסין ששייך גם בתינוקת, ואדרבה שייך טפי בתינוקת שהוא המקדש.

חילוק בין שידוכי בנו שהוא מדין תלמוד תורה לשידוכי בתו

עוד כתב בספר אמרי גדליה לבאר בדרך אחרת הטעם שנקטה הגמרא שידוך הבנות טפי מן הבנים, וזאת על פי חילוק בין חיוב האדם להשיא את בנו לחיובו להשיא את בתו.

כדי לבאר חילוק זה מקדים הוא ומקשה על לשון הרמב"ם (איסור"ב פכ"א הל"ב): לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמידי חכמים, שאם מת או גלה, בניו תלמידי חכמים. וכן ישיא בתו לתלמיד חכמים שאין דבר מגונה ולא מריבה בביתו של תלמיד חכמים, ע"כ. ולכאורה צ"ב מדוע נטה הרמב"ם מפירושו הראשון, ומדוע לא פירש הטעם שישא בתו לתלמיד חכמים כדי שבני בתו יהיו תלמידי חכמים.

וכתב לחדש שם שהדין לישא תלמיד חכם הוא מכח הדין שחייב ללמד בנו תורה, ולכך חייב לשאת בת ת"ח כדי שלעולם יהיה בנו תלמיד חכם וילמד תורה. והחיוב הוא לא רק עצם מעשה הלימוד, אלא חיובו הוא שידעו את התורה, וכמו שכתוב "והודעתם לבניך ולבני בניך", ולכן מועיל גם לקיים מצוה זו ע"י ששוכר מלמד לבנו.

ולפי זה הוא הדין שמחוייב להשיא בנו לבת תלמיד חכם מאותו הטעם ממש, שהרי חיוב גמור הוא ללמד בן בנו תורה, כמבואר בגמרא בקידושין (ל). ואמנם לענין בן בתו דן הכסף משנה (ת"ת פ"א ה"א) וכן דן הש"ך (יו"ד סימן רמה סק"א) אם יש חיוב על האדם ללמד בן בתו תורה. ואם ננקוט בדעת הרמב"ם שאין חיוב זה שייך בבן בתו, אתי שפיר הטעם שהוצרך הרמב"ם לפרש טעם אחר לכך שישא בתו לתלמיד חכם.

ומעתה יש לומר שלכך הדגישה הברייתא שמותר לאדם לדבר בשבת גם בענייני שידוכי הבנות, כי שידוכי הבנים שהם גם הכשר לתלמוד תורה של בני בניו, ודאי שמותר לדבר בשבת, וכדרך שמותר לעסוק במלמד לבנו 'ללמדו ספר'. ומחדש הברייתא שהוא הדין לשדך את בתו, מותר בשבת מצד עצם המצוה בשידוכיה אף שאין בו משום תלמוד תורה.

תליית הכלי גולה להיתר שידוכי קטנה במחלוקת הפסוקים אם ישנה ב'לשבת יצרה'

בספר כלי גולה וסופרי שמעון העיר לאידך גיסא, מפני מה שידוכי הקטנה חשובים מצוה, הלא נקבה כלל אינה מצוה על פריה ורביה. ובשו"ע (אה"ע סימן א ס"ב) מבואר שמוכרים ספר תורה ללמוד תורה ולישא אשה, וכתב שם החלקת מחוקק (סק"א) שלפי זה דוקא יתום שרוצה לקיים פריה ורביה ואין סיפוק בידו, מוכרין עברו ספר תורה, אבל בשביל יתומה אין מוכרין, דאשה אינה מצווה על פריה ורביה. מאידך, הבית שמואל (סק"ב) כתב שלפי מה שנפסק (שם ס"ח) שמוכרים ספר תורה לקיים 'לערב אל תנח', אם כן הוא הדין שמוכרים כדי להשיא יתומה, כדי לקיים 'לשבת יצרה', והביא שם מחלוקת ראשונים אם אשה מצווה ב'לשבת' [תוספות (ב"ב יג. וגיטין מא:)] לתירוצו א' או שאינה מצווה [שלטי גבורים] יבמות יט: מדפה"ר אות א בשם ריא"ז].

וכתב הכלי גולה שאפשר שהרמב"ם שהעתיק לשון הגמרא ב'תינוקת' והשו"ע ששינה הלשון ונקט 'תינוק', נחלקו בדבר זה אם יש מצוה בשידוכי אשה.

"למה באמת

נקט הפייטן

'בנות' ולא

'בנים'?

התשובה

פשוטה:

בגלל החרוז.

וכן מוצאים

אנו בזמירות:

"כמנחה

על מחבת",

ולמה לא

'מרחשת'

או 'מאפה

תנור'. גם כאן

התשובה:

בגלל החרוז"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל המערכת

תודה רבה!